

พลัง “บวร” กับการมีส่วนร่วมพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว*

“BOWON” Power and the Participation in Developing Temple as the Tourist Attraction

¹สิตา จุลวานิช และ ขันทอง วัฒนประดิษฐ์

¹Sita Chulvanich and Khantong Wattnapradith

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies Program, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand.

¹Corresponding Author's Email: pookclassic9698@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของพลัง “บวร” ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากการพัฒนาวัดไม่ควรปล่อยให้เป็นการของเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสงฆ์ภายในวัดอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นวัดเอง ชุมชน หรือภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการดำเนินการในลักษณะ 3 ประสาน คือ “บวร” ซึ่งประกอบด้วย “บ” บ้าน (ชุมชน) “ว” วัด และ “ร” หน่วยงานภาครัฐ มาเป็นกลไกและแกนกลางในการขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ซึ่งจะสามารถทำให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” ควรดำเนินการบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คืออปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังสอนให้รู้จักหลักการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ มาเพื่อใช้ในการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินงานและเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน และเมื่อวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็จะเป็นแหล่งเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้กับทั้งวัดเองและชุมชน

คำสำคัญ: พลัง “บวร”; การมีส่วนร่วม; อปริหานิยธรรม; แหล่งท่องเที่ยว

Abstract

This article aims to highlight the importance of Bowon power in the development of temple as a tourist attraction. Since the development of the temple should not be left to the burden of the abbot or monks in the temple only but all sectors, whether the temple itself, the community, or related agencies, should participate in the development. It is performed in a 3-coordinate manner as “Bowon” compose of community, temple and government agency to be a mechanism and the center to drive various activities from decision-making processes, implementation, benefit sharing and evaluation. This will enable the operation to achieve its objectives effectively. However, the participation of the Bowon power should be carried out based on Buddhist principle, *Aparihāniyadhamma*, which leads to prosperity both personally

*Received July 4, 2022; Revised October 11, 2023; Accepted April 25, 2023

and collectively. It also teaches how to work together effectively to be used in participatory management to avoid operational conflicts and for sustainable development. When the temple becomes tourist attraction, it will be a source of income either for the temple itself or the community.

Keywords: BOWON Power; Participation; Aparihāniyadhamma; Tourist Attraction

บทนำ

โลกในยุคดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เกิดวิกฤตต่างๆ มากมาย ทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม วิกฤตเศรษฐกิจ ปัญหาโรคระบาดโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลกไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย ที่ธุรกิจจำนวนมากต้องปิดตัวลง ส่วนธุรกิจที่ยังเปิดอยู่หลายแห่งก็ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดโดยการลดจำนวนพนักงาน เพราะสู้กับสถานะเศรษฐกิจถดถอยไม่ไหว ทำให้ตั้งแต่ต้นปี 2563 เป็นต้นมา ประเทศไทยอยู่ในสถานะที่มีคนตกงานเป็นจำนวนมาก (Bank of Thailand, 2022) จึงทำให้แรงงานกลับสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดเพื่อเข้าสู่ภาคเกษตรกรรม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนต้องร่วมมือกัน น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำรงชีวิต กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้น้อมนำศาสตร์พระราชา สู่การปฏิบัติด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้หมู่บ้าน ตำบลมีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน (Juljarem, 2019) แต่เนื่องจากพื้นฐานท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน บางท้องถิ่นอาจไม่มีรายได้จากภาคการเกษตรกรรม จึงเกิดแนวคิดการแปลงชุมชนเป็นแหล่งรายได้โดยการอาศัยวัดเป็นช่องทางในการสร้างอาชีพ กล่าวคือ การพัฒนาปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ซึ่งคนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ เพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจ และสังคม

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว นอกจากวัดจะเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว วัดยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นำมาซึ่งความสุข และเป็นกลไกหนึ่งในการดึงดูดคนที่เข้ามาท่องเที่ยววัดได้สัมผัสถึงวิถีแห่งความสงบของจิตใจ ที่เกิดขึ้นจากการให้ทาน ทำบุญ ไหว้พระ นำไปสู่การปฏิบัติบูชา ส่งผลให้นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านการท่องเที่ยววัด สอดคล้องกับผลการสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดพบว่า ความต้องการของนักท่องเที่ยววัดมากที่สุด คือ ไปเพื่อไหว้พระ ทำบุญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนามากที่สุด ถึงร้อยละ 68 รองลงมา คือ พักผ่อนกับครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 54.70 ส่วนแหล่งท่องเที่ยวดึงดูดใจคิดเป็นร้อยละ 34.20 และเป็นส่วนหนึ่งของแผนการท่องเที่ยวหลักคิดเป็นร้อยละ 21.50 ตามลำดับ (Phra Sutheweerapandit, Phrabaidika Sanya Abhivanno and Jirawatanakit, 2016) กล่าวได้ว่า การที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวนับเป็นเส้นทางหนึ่งของการเข้าถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการทำบุญและเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับครอบครัวด้วย สอดคล้องกับนโยบายของกรมศาสนาในการทำโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาปี พ.ศ. 2557 ของกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมอีกด้วย (Moral and Ethical Development Office Working Group, 2014)

ทั้งนี้ การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องศึกษาและวางแนวทางพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชน มิฉะนั้นอาจเป็นสาเหตุให้เกิดประเด็นความขัดแย้งและสร้างผลกระทบในเชิงลบ ไม่ว่าจะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของวัด ปัญหาด้านสาธารณสุขและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และปัญหาด้านการจัดการ

ภายในวัด เป็นต้น ดังนั้นวัด ชุมชน และภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องวางแผนดำเนินการอย่างเหมาะสม (Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun) et al. 2013) ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และกำหนดนโยบายร่วมกัน (Bhrammapanyo, et al. 2013) สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” กล่าวคือ บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายคนรู้จักและคุ้นเคย แต่ในปัจจุบัน การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว “ร” โรงเรียน อาจไม่เพียงพอในการขับเคลื่อนและพัฒนาวัด ต้องอาศัย “ร” ราชการ เข้ามีส่วนร่วมผลักดันพัฒนาวัด เฉกเช่น “บ” บ้าน อาจไม่ได้หมายถึงชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรครอบคลุมถึง ธุรกิจ ห้างร้าน เอกชน ที่สามารถเข้ามาหนุนเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีความทันสมัยสามารถเป็นแหล่งสร้างผลผลิตและรายได้ให้กับชุมชนและภาคธุรกิจการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่า กลไกของ พลัง “บวร” จะเกิดความยั่งยืนได้นั้นนอกจากอาศัยการมีส่วนร่วมแล้ว ยังต้องอาศัยหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญ ไม่มีความเสื่อมและนำมาซึ่งความสุข กล่าวคือ “หลักอปริหานิยธรรม”

ดังนั้น บทความนี้ ผู้เขียนนอกจากจะกล่าวถึง บทบาทของวัดในมิติของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งต้องอาศัยการทำความเข้าใจบทบาทของวัดในอดีตที่สังคมไทยรับรู้ หลักการมีส่วนร่วมสำคัญอย่างไรในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อลดผลกระทบในทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว พลัง “บวร” จะเข้ามามีบทบาทแค่ไหนอย่างไร รวมถึงการนำหลักอปริหานิยธรรมมาเป็นเครื่องมือเพื่อให้การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน และท้ายที่สุดประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความนี้จะได้อีกแง่มุมหนึ่งที่จะสะท้อนให้เห็นบทบาทของวัดมิใช่เพียงแค่นั้นที่พึงพอใจ แต่ยังสามารถเป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนและเป็นศูนย์กลางในการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจและสังคมทั้งต่อชุมชนและผู้มาเยี่ยมชม

บทบาทของวัดในอดีตสู่การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในอดีตคนไทยคุ้นเคยกับคำว่า “วัด” ในฐานะเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนาที่นอกจากเป็นที่พำนักของพระภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรสืบทอดคำสอนและเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญทางพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนแผ่นดินสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบันมาช้านาน ดังจะเห็นได้จากสังคมไทยในอดีต วัดเป็นศูนย์รวมการศึกษา เป็นสถานพยาบาล เป็นศูนย์กลางของการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน และยังเป็นแหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากการก่อสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุต่างๆ ทางวัดจะพยายามรักษาเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นกุฏิ วิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ จะทำแบบไทยหรือทรงไทย วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือแก่สังคม เช่น ชาวบ้านจะทำบุญหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาใดๆ ก็จะไปขอเืมของเครื่องใช้จากวัด ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ วัดเป็นที่พึ่งทางใจ เวลาชาวบ้านมีความทุกข์ มักจะเข้าไปวัดไปกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปไปปรึกษาปรึกษาแนะนำสั่งสอนจากพระภิกษุสงฆ์บ้าง หรือ ไปทำบุญให้ทานรักษาศีล ฟังเทศน์

แต่เมื่อความเจริญทางเทคโนโลยี การรับเอาการเรียนรู้ตามแนวตะวันตก และการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศในทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้สังคมไทยติดค่านิยมการบริโภควัตถุนิยม ทำให้คนไทยห่างเหินจากวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ มักจะเลยไม่ใส่ใจกับการเข้าวัด ทำบุญ ไหว้พระ ฟังธรรม แม้แต่ในวันสำคัญทางศาสนา (Autthawuttikul, Sungrugsu and Lakananulak, 2017) การดึงดูดให้คนเข้าวัดจึงไม่ใช่อาศัยแต่ความเชื่อและศรัทธา ปฏิบัติตามหลักศาสนาในฐานะศาสนิกชนที่ดีเท่านั้น วัดหลายแห่งจึงเริ่มปรับตัวหาวิธีการดึงดูดให้คนเข้าวัด โดยนำหลักการท่องเที่ยวมาเสริมพัฒนาดึงดูดให้คนมาเที่ยววัด ซึ่งนอกจากได้ทำบุญไหว้

พระตามหลักคำสอนทางศาสนาแล้ว ยังเป็นรมณีสถานที่น่าอัศจรรย์ วัฒนธรรมท้องถิ่น มาสร้างเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหันมาท่องเที่ยววัดกันมากขึ้น

แนวคิดเรื่องวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องใหม่ หากแต่มีร่องรอยปรากฏว่า เริ่มมีการไปเที่ยวชมความงามของวัดตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว ตามความเล่าในพระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ได้กล่าวถึง สมัยพระพุทธเจ้าทรงประทับ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร และพระอุทายเป็นอัครสาวกอยู่ในป่า โดยวิหารของพระอุทายเป็นความงดงามบริเวณวิหารสะอาดชวนให้น่าชม น่ามอง มีการบรรยายถึงลักษณะของ ห้องกลาง มีระเบียงรอบด้านจัดเตียง ตั้งพุท หม่อนไว้ เรียบร้อย ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้พร้อม บริเวณวิหารเตียนสะอาด ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากพากันมาชื่นชม (Thai Tripitakas: 1/269/291)

บทบาทของวัดในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทยปัจจุบัน น่าจะเริ่มมาจากการที่วัดเป็นโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ และเป็นที่ยอมรับของศิลปวัฒนธรรม เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือแม้กระทั่งวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทยแต่ก็ยังมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ เช่น วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร และยังรวมถึงวัดที่ถูกสร้างเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวแสวงบุญโดยเฉพาะเช่น วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย และวัดโนนกลุ่มหรือวัดสรพงษ์ จังหวัดนครราชสีมา หรือวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นพระเกจิอาจารย์ วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เช่นวัดตะโก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น ทำให้คนอยากไปเที่ยวชมวัด ไปสักการะขอพรจากพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และทางวัดมีการจัดการอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันวัดไม่ใช่เพียงแค่ที่พำนักของพระสงฆ์เท่านั้น แต่วัดยังคงมีความงดงามของสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และความน่าเลื่อมใสศรัทธาของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์หรือพระสงฆ์ ที่ชี้ชวนให้ผู้คนเข้ามาเที่ยวชม จวบจนถึงทุกวันนี้วัดกับการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่เดินคู่กันสำหรับสังคมในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ว่าวัดเป็นที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมตลอดจนพุทธศิลป์ที่สวยงามและทรงคุณค่า ทำให้วัดกลายเป็นสถานที่เรียนรู้และที่สำคัญสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบริเวณวัดและประเทศชาติ การท่องเที่ยวภายในวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาหรือการท่องเที่ยววิถีพุทธ เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวชาวพุทธจะได้ไหว้พระ สันทนาการ ทำบุญทำทาน ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างศาสนาจะมองไปที่งานพุทธศิลป์ ความงามของสถาปัตยกรรม ความงดงามของพระพุทธรูป และยิ่งในปัจจุบันนี้ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความสนใจในการศึกษาทางพระพุทธศาสนากันมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยกลุ่มหนึ่งให้ความสนใจศึกษาพระพุทธศาสนา และเข้ามาเพื่อปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างจริงจัง (Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun) et al. 2012) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนหลายแห่งที่ให้การสนับสนุนและร่วมรับผิดชอบ เพื่อเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าขึ้น กรมการศาสนากรทรวงวัฒนธรรม มีแนวคิดในการจัดทำโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557 ภายใต้โครงการให้การส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพขีดความสามารถในการแข่งขัน เพื่อจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญและเป็นแบบอย่างในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวในประเทศไทย เป็นโครงการที่เป็นนโยบายของกรมศาสนาที่จะส่งเสริมผลักดันให้ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ให้ความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ (Department of Religious Affairs, Ministry of Culture, 2014)

นอกเหนือจากการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังสามารถตอบโจทย์ในการรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นตลาดที่มีศักยภาพ โดยประชากรสูงวัยที่อายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นจำนวนมากกว่า 3 เท่าในปี

พ.ศ. 2573 (Office of National Economic and Social Development Council, 2013) นักท่องเที่ยวสูงอายุส่วนใหญ่นิยมท่องเที่ยวเชิงศาสนา เชิงจิตวิญญาณ ที่ได้ทั้งการท่องเที่ยวเพื่อความสุข และได้ทำบุญเพื่อสร้างความสุขและเสริมสิริมงคลในคราวเดียวกัน (Suprapa, 2017) ฉะนั้นการที่จะพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่ตอบโจทย์ต่อสังคมสูงวัยและยังสามารถนำคนรุ่นใหม่มาร่วมพัฒนาวัดเพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้มาท่องเที่ยววัดเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาเข้าถึงความสุขภายใน อนึ่งการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมิใช่เป็นภาระของวัดแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยพลังความร่วมมือ ประสบการณ์ องค์กรความรู้ จากทุกภาคส่วน มาร่วมกันส่งเสริมพัฒนาวัดเพื่อลดผลกระทบในเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น

ผลกระทบในเชิงลบจากการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

1. ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดทางกายภาพ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างแปลกปลอมไม่เข้ากับสถาปัตยกรรมเดิม และบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังอย่างถูกต้อง และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดประสบการณ์ของพระสงฆ์ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ และสภาพแวดล้อมเนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไป และวัดไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้
 2. ปัญหาด้านสาธารณสุขโรคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเรื่องการเดินทาง ระบบขนส่งมวลชน และการจราจรที่คับคั่ง ปัญหาการจัดการขยะ ปัญหาสาธารณสุขโรค ห้างน้ำไม่เพียงพอ และปัญหาความสะอาดของห้องน้ำ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถาน
 3. ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องขาดความเข้าใจและความภูมิใจ สร้างสิ่งปลูกสร้างตามอย่างสมัยใหม่เพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว
 4. ปัญหาการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด ปัญหาความแออัดของจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะและผู้ประกอบการร้านค้าที่ตั้งไม่เป็นสัดส่วน ปัญหาการจัดการสุขอนามัย ปัญหาการจัดการสุนัขจรจัด
 5. ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น วัดบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญในการจัดการและการบำรุงรักษาที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร (Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun) et al. 2013)
- ดังนั้นแนวคิดการมีส่วนร่วมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ควรศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อลดผลกระทบในเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น อะไรที่เรียกว่าการมีส่วนร่วม และพลัง “บวร” จะมีความร่วมมือกันได้อย่างไร จึงเป็นประเด็นที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไป

หลักการมีส่วนร่วมกับพลัง “บวร” พัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การดำเนินการต่างๆ หรือกระทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีความเกี่ยวข้องกันทั้งทางด้านจิตใจ ความรู้สึก ความคิดของแต่ละบุคคลที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มเป็นแรงกระตุ้นที่จะช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน ด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) เข้าไปช่วยเหลือ (Contribution) และมีความรับผิดชอบ (Responsibility) ร่วมกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นทุกระดับของสายบังคับบัญชาใน 3 ลักษณะคือ มีการช่วยเหลือ มีการให้อำนาจ และมีขอบเขตภาระงาน (Oxford University, 1993) เกี่ยวข้องในการดำเนินงานส่งเสริม ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา (William, 1976) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมเป็นอำนาจในการตัดสินใจของแต่ละบุคคล ของกลุ่มองค์กร ในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานเพื่อที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ความคิด ระบบความเชื่อ และความยึดมั่นถ้อยมั่นภายในตัวตนของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร หากจะกล่าวว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็น

กลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา ก็คงจะไม่แปลกเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือ ผู้มีส่วนร่วมทั้งหมดสามารถเข้าใจสถานการณ์ของงานโดยภาพรวมทั้งหมด โดยเฉพาะการทำให้รู้สึกว่าเป็นส่วน หนึ่งของหน่วยงาน ขององค์กร ที่อยู่ใ้กระบวนการคิด การตัดสินใจ การวางแผนงาน และการดำเนินงาน เป็น ต้น ที่ส่งผลให้เกิดการอุทิศตนในการปฏิบัติงาน นั้นๆ มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตาม แนวทางที่ได้กำหนดไว้

Cohen and Uphoff (1981) ได้กล่าวถึง หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 1) **การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ** (Decision Making) กระบวนการตัดสินใจ ประการแรกที่ต้องทำคือ การกำหนด ความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบายและกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจเป็น กระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ วางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ 2) **การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน** (Implementation) คือการหาว่าใครจะดำเนินงานและจะทำโดยวิธีใด 3) **การมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์** (Benefits) ต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ทั้งในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบ ด้วย 4) **การมีส่วนร่วมในการประเมินผล** (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญคือ ต้องสังเกตความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลใน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลต่างๆ ได้ กล่าวได้ว่า หลักการมีส่วนร่วมตามแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็น ถึงวิธีการและหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำนับว่าเป็นประโยชน์ในการนำมาเป็น แนวทางในการค้นหาการสร้างความร่วมมือของพลัง “บวร” ในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

สำหรับแนวคิดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” อันประกอบด้วย บ้าน วัด และ หน่วยงานภาครัฐ 3 ส่วนนี้เป็นเสาหลักในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคือ

1. “บ้าน” (ชุมชน) คนในท้องถิ่น รวมถึงภาคเอกชน ให้ความร่วมมือ มีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นเจ้าบ้าน เป็นเจ้าของสถานที่ (Local Ownership) ตั้งแต่เริ่มต้นการค้นหาความต้องการพัฒนาวัดเป็น แหล่งท่องเที่ยว ร่วมค้นหาสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์จุดเด่นของวัดที่เชื่อมโยงกับชุมชน การจัดการที่อยู่อาศัยบริเวณ โดยรอบให้สะอาดน่ามอง ร่วมกันดูแลความปลอดภัยในชุมชน เพื่อรองรับการมาเยือนของนักท่องเที่ยว

2. “วัด” ในฐานะเจ้าของพื้นที่ จะต้องปรับตัวเพิ่มบทบาทจากแค่เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรม กลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องมีระบบการจัดการที่ดีและเหมาะสมเพื่อสร้างความประทับใจ เลื่อมใสศรัทธาให้กับผู้มาเยือน แต่ไม่กระทบต่อภาระกิจของสงฆ์ และไม่ทำลายอัตลักษณ์ที่ดั่งามของพระพุทธศาสนา ต้องมีการจัดการแยก สัดส่วนอย่างชัดเจน เขตพุทธาวาส และสังฆาวาส ซึ่งเขตสังฆาวาสก็ต้องมีติดชิดเข้าถึงได้ยากเพื่อป้องกัน ปัญหาความเสื่อมที่อาจจะเกิดขึ้น ส่วนเขตพุทธาวาสก็ควรจะเป็นเขตที่นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ง่าย เช่นโบสถ์ ควรจะเปิดต้อนรับนักท่องเที่ยวตลอดเวลา ตลอดจนถึงการจัดสรรพื้นที่ บริหารจัดการให้คนในชุมชนเข้ามา ค้าขายหรือประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การจัดสรรรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยววัดให้เกิดความ เป็นธรรมและสร้างสันติสุขในชุมชน

3. “รัฐ” (หน่วยงานราชการท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) ช่วยวางนโยบายด้านการจัดการการ ท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยว จัดการระบบการคมนาคมให้ สะดวกต่อการท่องเที่ยว จัดการเรื่องความปลอดภัยภายในวัด การสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว การให้ ความรู้ด้านการท่องเที่ยว (Phumathon, Duangloy, and Phra Raphin Buddhisar, 2016) มีผลสะท้อน จากการศึกษาทบทวนประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พบว่า ยังขาดกระบวนการและการดำเนินการภายใต้ความร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการระหว่างองค์กรภาครัฐ และ

เครือข่ายชุมชน ส่งผลให้รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยยังจำกัด อยู่บนฐานคิดของความร่วมมือเชิงเทศกาลและปัญหาเฉพาะหน้า ขาดการวางยุทธศาสตร์และแผนงานอย่างเป็นระบบ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทยจะประสบความสำเร็จได้ต้องขยายความร่วมมือสู่ชุมชนท้องถิ่น ที่ผ่านมามีวัดบางวัดมีความสัมพันธ์อันดีต่อชุมชน แต่บางวัดมีปัญหาขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ความไม่เข้าใจกันนำไปสู่การไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน จึงควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในลักษณะของการพึ่งพาในด้านการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสร้างสรรค์ในเชิงคุณค่าทางสังคมและประโยชน์ในทางธุรกิจ เช่น การเสริมสร้างการเรียนรู้ของวัดกับชุมชน เป็นต้น (Phramaha Serichon Narissaro (Phanprakhon), Panyachit, and Wanitchanon, 2013)

กล่าวได้ว่าหากจะพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ภายใต้คำว่า “บวร” โดยอาศัยแนวคิดหลักการสำคัญ คือ “การมีส่วนร่วม” และนอกเหนือจากแนวคิดหลักการมีส่วนร่วมแล้ว ผู้เขียนได้นำเสนอหลักพุทธสันติวิธี คือหลักอปริหานิยธรรม ธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญ ไม่มีความเสื่อม ซึ่งน่าจะเป็นแกนหลักสำคัญในการทำงานร่วมกันของพลัง “บวร” เพื่อร่วมกันพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน

อปริหานิยธรรมกับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” พัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

อปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าชี้ให้เห็นหลักการที่ถักทอให้ชาววัชชีอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เพราะเป็นหลักการที่ทำให้สังคมไม่พบกับความเสื่อม เป็นหลักการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสมัครสมานสามัคคี ประองตองระหว่างกันและกัน เป็นหลักการที่จะนำไปสู่สันติสุขแก่มนุษย์ และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นไปเพื่อความเจริญเท่านั้น มี 7 อย่าง คือ (Thai Tripitaka: 10/133-134/78-80)

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ประชุมกันมากครั้ง
2. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกัน พร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่พึงทำ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่วางไว้เดิม
4. เคารพนับถือ เชื่อฟัง ถ้อยคำผู้มีอาวุโส
5. ให้เกียรติสตรี ไม่ทำร้าย ให้สตรีมีส่วนร่วม
6. การบูชาเจตีสถานด้วยความเคารพ นับถือ ไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมรักษาไม่ให้เสื่อมสูญ
7. ให้ความคุ้มครองสมณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

อานิสงส์ของการประพฤติตามหลักอปริหานิยธรรม ทำให้เกิดความเจริญ ไม่มีความเสื่อม เหมือนดั่งกษัตริย์วัชชีที่ปกครองแคว้นร่วมกันได้อย่างสันติสุข ทั้งนี้การนำหลักอปริหานิยธรรมมาใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมจะเป็นแนวทางสำคัญที่จะทำให้พลัง “บวร” มีความเข้มแข็งพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีความยั่งยืน

การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน พลังของ “บวร” เป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม ผู้เขียนขอเสนอบทวิเคราะห์พลัง “บวร” กับการมีส่วนร่วมพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์ตามหลักอปริหานิยธรรม

1. การจัดให้มีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง โดยการดึงทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งบ้าน (ชุมชน) วัด และหน่วยงานภาครัฐ มามีส่วนร่วมรับรู้รับทราบถึงแนวทางในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) และหาแนวทางพัฒนาร่วมกัน ประการแรกสุดคือการกำหนด

ความต้องการในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่จะพัฒนา และกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีพุทธภายในวัด ควรมีการจัดการประชุมกันบ่อยๆ เพื่อเป็นการระดมสมองรวมความสามารถและประสบการณ์ที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาและเพื่อเป็นการกระตุ้นเพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. การกำหนดกฎกติกาในการเข้าประชุมร่วมกัน กล่าวคือเริ่มต้นการประชุมโดยพร้อมเพรียงกันและเลิกประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายโดยเฉพาะงานของส่วนรวม มีความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียงกัน

3. ปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน ตั้งกติการ่วมกัน ไม่แบ่งแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย ดำเนินงานร่วมกัน (Implementation) โดยการแบ่งหน้าที่ภาระงานตามประสบการณ์ ความถนัด และความเหมาะสม กล่าวคือ บ้าน (ชุมชน) เข้ามามีส่วนร่วมโดยการเป็นเจ้าของที่ดี จัดการความสะอาดน่ามองบริเวณบ้านที่เป็นทางผ่านเข้าวัด ให้การสนับสนุนด้านแรงงานในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด รวมถึงการบริการค้าขายให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนวัด ก็ทำหน้าที่ในการเป็นเจ้าของพื้นที่ดูแลบริหารจัดการภายในวัดในการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงการกำหนดนโยบาย และแผนกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐในด้านองค์ความรู้ และงบประมาณ

4. การเคารพให้เกียรติและรับฟังกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อาวุโสที่สุดเพราะเชื่อว่าความเห็นของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่ดีเพราะผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการทำงานร่วมกันต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพผู้นำ ก็จะไม่เกิดความวุ่นวายในการดำเนินงาน

5. ในขณะเดียวกันผู้นำก็ไม่ลุแก่อำนาจ รับฟังความเห็นของพระลูกวัดและฆราวาสโดยไม่เลือกกว่าเป็นฆราวาสหญิงหรือชายเพราะทุกคนล้วนมีประสบการณ์และความสามารถที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ทุกภาคส่วน บ้าน (ชุมชน) วัด และหน่วยงานภาครัฐจะต้องร่วมกันประเมินผล (Evaluation) ตามความเป็นจริงทั้งการประเมินผลการทำงานที่ได้รับมอบหมาย และการประเมินผลลัพธ์ทั้งเชิงบวก และเชิงลบจากการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว และที่สำคัญคือความคาดหวังซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลได้

6. การบูชาเจดีย์สถานด้วยความเคารพ ซึ่งหมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในทางศาสนา ไม่ทำลาย แม้ว่าวัดจะพัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็ไม่ได้เป็นไปเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว แต่ตรงกันข้ามถ้าวัดเป็นเพียงแค่วัดอย่างเดิมคนที่เข้ามาจะมีเพียงแต่พุทธศาสนิกชน แต่ถ้าวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวจะเป็นการดึงคนต่างศาสนาเข้ามาได้เป็นการประสานความกลมกลืน พระภิกษุสงฆ์เองก็ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมอย่างแต่เดิมเพื่อเผยแผ่ให้กับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน

7. พระภิกษุสงฆ์ใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน หรือหน่วยงานภาครัฐ หรือภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ทั้งทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อสังคมด้วย

จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญกับชุมชนในสังคมไทย ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอมเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่างๆ เป็นผู้นำประชาชนในทางจิตวิญญาณโดยเป็นที่พึ่งทางใจ พระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน พระสงฆ์ยังเป็นตัวแทนของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ มาก (Phrakru Kittiwaranuwat, Phra Chatchai Athipanyo and Phra Udom Sitthinayok, 2018) จึงไม่เป็นการยากที่จะดึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ในวัดเอง กรรมการ

วัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ รวมถึงชาวบ้าน มาขับเคลื่อนการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งภาคเอกชน ก็ยินดีให้ความร่วมมือ สนับสนุน ขาดแต่การเชื่อมโยงประสานงานในการขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมมาบูรณาการกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือหลักอปริหานิยธรรม มาร่วมกันพัฒนาวัดโดยมีกลไกสำคัญ คือพลัง “บวร” โดยมีแนวทางและวิธีการในการมีส่วนร่วมพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ (1) พระในวัดต้องมีส่วนร่วมรับรู้เป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน จะต้องมีการประชุมทำความเข้าใจให้พระ-เณรทุกรูปได้ทราบว่าการพัฒนาวัดของกำลังจะทำอะไร เพื่อที่จะได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน และมีการจัดแบ่งภาระงานให้พระ-เณรแต่ละรูปตามความเหมาะสม และที่สำคัญต้องมีการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม (2) วัดจะต้องสร้างความอยากให้คนในชุมชน ชี้ให้คนในพื้นที่เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับถ้าวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว (3) หน่วยงานภาครัฐอาจไม่มีงบประมาณสนับสนุน แต่ก็สามารถให้กำลังคนในห้องความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงควรดึงภาคเอกชนเข้ามาช่วยเพราะจะมีแรงสนับสนุน (4) ต้องมีการสื่อสารที่เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวยุคใหม่ ทำคอนเทนต์แชร์ในโลกโซเชียลหรือหาบล็อกเกอร์มารีวิว ก็จะเป็นการประชาสัมพันธ์ที่รวดเร็ว ดังนั้นหัวใจสำคัญของการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ การมีส่วนร่วม โดยมีหลักอปริหานิยธรรมเป็นแนวปฏิบัติที่จะนำพาให้การมีส่วนร่วมนั้นมีความเข้มแข็งและมีพลังนำพาให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับประโยชน์สุขร่วมกัน ในทัศนะผู้เขียนเห็นว่า การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะยั่งยืนในระยะยาว ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ คือการมองเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งเป็นประเด็นสุดท้ายของบทความนี้ที่ผู้เขียนนำมาแสดงเพื่ออย่าให้ผู้สนใจหรือเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงและไม่ควรละเลยที่จะกล่าวถึงประเด็นเรื่องประโยชน์ แม้ว่าจะเป็นเรื่องของวัดและเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ก็ตาม

ประโยชน์ในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การที่จะพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวก่อให้เกิดแต่ประโยชน์ ไม่น่าจะมีข้อเสียแต่อย่างใด การที่วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวก็ไม่ได้หมายความว่าวัดจะทิ้งเรื่องของการส่งเสริมศีลธรรม การปฏิบัติธรรม เมื่อวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่ายดังนี้

ประโยชน์ต่อวัด เมื่อวัดเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวก็จะทำให้มีกลุ่มคนหลากหลายเข้ามาที่วัดเพิ่มมากขึ้น วัดก็จะมีรายได้เข้าวัดจากการทำบุญ บริจาคทรัพย์จากพุทธศาสนิกชนเพื่อใช้ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบต่อไป ซึ่งถือเป็นความเจริญของวัด และการที่วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็ถือเป็นความอยู่รอดของวัด เพราะหลายๆ วัดพอสิ้นเจ้าอาวาสบางที่ก็อาจไปไม่รอดเพราะขาดศรัทธาจากญาติโยม บารมีเจ้าอาวาสแต่ละรูปไม่เท่ากัน แต่ถ้าทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวไว้อย่างเช่น วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดไร่ขิงจังหวัดนครปฐม หรือวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดพระพุทธรูปชินราช) จังหวัดพิษณุโลกที่ไม่่ว่าจะเปลี่ยนเจ้าอาวาสก็รูปวัดก็อยู่รอด ไม่ทรุดโทรม

ประโยชน์ต่อชุมชน ถ้ามีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวัด วัดก็จะได้มีโอกาสเปิดสถานที่ให้คนในชุมชนมาขายของที่ระลึก ขายอาหาร เครื่องดื่ม เพื่อเป็นการสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น และยังสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นได้อีกด้วย ประชาชนก็จะมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งทั้งหมดนี้ก็จะนำไปสู่ความเจริญของหมู่บ้าน นอกจากสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นประโยชน์ในด้านของการพัฒนาคนในชุมชนเนื่องจากอาจเป็นการทำให้วัยรุ่นหนุ่มสาวในหมู่บ้านที่ออกไปประกอบอาชีพที่อื่นกลับมาอยู่บ้านเพื่อทำการค้าขายภายในวัด คนในชุมชนจะมีการพัฒนาตนเอง พัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยววัดก็ได้ ชาวบ้านก็เป็นสุข เมื่อชาวบ้านมีอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้นก็จะทำให้คุณภาพชีวิต สุขภาพจิตของคนในท้องถิ่นดีขึ้นเนื่องจากลดความเครียดจากปัญหาเศรษฐกิจ

ประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวภายในวัดอย่างน้อยก็จะได้สวดมนต์ ภาวนา เพื่อพัฒนาจิตใจ และผู้ที่ได้รับอานิสงส์ก็ไม่ใช่เฉพาะผู้ที่สวดมนต์เท่านั้น แม้แต่ห้วยเทพ เทวดา หรือ แม้กระทั่งผู้ที่เห็นที่ได้ยินก็พลอยได้อุโมทนาบุญไปด้วย และนักท่องเที่ยวก็ได้ประโยชน์จากกิจกรรมการ ท่องเที่ยวที่สอดแทรกหลักธรรม ข้อคิด

สรุป

ปัจจุบันวัดหลายๆ วัดมีการปรับตัวเพิ่มบทบาทจากการเป็นเพียงแค่ที่พำนักของภิกษุ-สามเณร เป็นสถานศึกษา สถานสงเคราะห์ดังเช่นในอดีต แต่มีการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ทั้งนี้ก็เพื่อ ดึงดูดให้คนเข้าวัดมากขึ้นเพื่ออย่างน้อยก็ได้ทำบุญ ทำทาน ปฏิบัติบูชา พัฒนาจิตใจ และเพื่อเป็นการสร้าง รายได้ให้กับคนในชุมชนจากการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในวัด หากแต่การที่จะพัฒนา วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่ควรปล่อยให้เป็นการกระทำของภิกษุสงฆ์ในวัดเท่านั้น เนื่องจากภิกษุสงฆ์อาจขาด องค์ความรู้และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นทุกภาคส่วน “บ้าน” ชุมชนรวมถึงภาคเอกชน “วัด” และหน่วยงานภาครัฐ ควรให้ความร่วมมือทำงานร่วมกันในลักษณะ 3 ประสานที่เรียกว่าพลัง “บวร” เพื่อ ช่วยกันวางแผน บริหารจัดการ ก็จะสามารถป้องกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาวัดเป็น แหล่งท่องเที่ยว ควรมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วม ประเมินผล บนพื้นฐานของการทำงานร่วมกันตามหลักอปริหานิยธรรม เพื่อร่วมกันพัฒนาวัดเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน

References

- Autthawuttikul, S., Sungrugsa, N., & Lakananulak, S. (2017). The Model Development of Religious Tourism Management of Ratchaburi Province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 2392-2492.
- Bank of Thailand. (2022). *Working Conditions of the Population Classified by Business Type*. Retrieved June 16, 2022, https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=638&language=th
- Bhrammapanyo, N. et al. (2013). Management Guidline for Religious Tourism Toward Theasean Community: Ubonratchathani Province. *Journal of Thai Hospitality & Tourism*, 8(2), 36-47.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies*. New York: Cornell University Press.
- Juljarern, S. (2019). *Community Development Department. Applying BOWON Principle (Village, Temple. Government Agency) to Drive Community Development to Create a Happy Society*. Retrieved June 16, 2022, from, <https://www.cdd.go.th/content/621207>
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Moral and Ethical Development Office Working Group. (2014). *Guidelines for the Project to Promote Tourism on the Pilgrimage Route in Religious Dimensions B.E. 2557*. Bangkok: Department of Religious Affairs, Ministry of Culture.

- Oxford University. (1993). *The Oxford English Dictionary*, London: Oxford University Press.
- Phra Sutheeweerapandit, Phrabaidika Sanya Abhivanno, & Jirawatanakit, P. (2016). Strategies for Buddhist of Thai Cultural and ASIAN Tourism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 1(3), 7-24.
- Phrakru Kittiwaranuwat, Phra Chatchai Athipanyo & Phra Udom Sitthinayok. (2018). The Roles of Sangha in Continuing the Thai Cultures. *Journal of MCU Nakhondhat*, 5(3), 470-471.
- Phramaha Serichon Narissaro (Phanprakhon), Panyachit, S., & Wanitchanon, P. (2013). *Buddhist Tourism Management in Thailand*. (Research Report). Buddhist Research Institute: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun) et al. (2013). *The Model and Process of Buddhism-Based Tourism Development in Thailand*. (Research Report). Bangkok: National Research Council of Thailand (NRCT) and The Thailand Research Fund (TRF).
- Phumathon, M., Duangloy, D., & Phra Raphin Buddhiso. (2016). A Concept of Buddhist Tourism Management: Principle and Practices. *Journal of MCU Humanities Review*, 2(2), 50-64.
- Suprapa, S. (2017). Trends and Tourism marketing 4.0 in Thailand. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(3), 2055-2068.
- William, E. (1976). Electoral Participation in a Low Stimulus Election. *Rural Development*, 4(1), 111-124.